

Avel·lí Artís-Gener, Tísner
Viure i veure / 2
Setena part. Capítols 21-24

Novament la Rosa Suau

Durant els tres mesos de romandre a la Terra Alta mai no van permetre que travessessin el riu persones no vinculades a l'exèrcit. Jo i tots plegats vam passar la llarga tongada sense veure cap civil o paisà (és indiferent l'ús de l'una o l'altra denominació, car ambdues són igualment ximples). En aquella circumstància la correspondència ens va arribar més a glopades que mai i ja és ben coneguda l'actitud de qui llegeix coses que ja han perdut tota l'actualitat. (Alguna raó hi deu haver hagut per a deixar que el telèfon assassinés el gènere epistolar!). Tens davant teu una muntanya de cartes i de periòdics i tot et parla de coses remotes que, malgrat que haguessin estat quelcom transcendental, ara, perduda la vigència, hom les llegeix superficialment puix que manca l'emoció de la immediatesa.

Hi havia tres o quatre cartes de la meva enamorada, tremendament iguals i amb superfluïtat calcada. Escrivia en un espanyol truculent i sense cap noció d'ortografia. Ja sé que no m'afavoreix gens aquesta cruesa introspectiva, però hi ha alguna cosa vital que m'impulsa a confessar-la i no em veig amb cor d'aprofundir en la proclivitat. Ara, des de l'escambell de la senectut, tot m'inclina a creure que el meu enamorament era estrictament sensorial —per no dir «sensual», que gairebé significa el mateix però en canvi fa molt de respecte— i deu ser per això que la Rosa Suau del paper no em projectava res i ella, pobreta, no en tenia cap culpa. Almenys, comparat amb la tempestuosa onada que la seva proximitat abocava damunt meu. Lamento —amb les corresponents llàgrimes de cocodril— la deturpació formulada mig segle més tard. (I m'agradaria saber què diria ella avui dia, forçada a l'anàlisi. No em faria gaires il·lusions respecte al seu criteri i no em sorprendria que fos tan estricte, o encara més, com el meu mateix.)

Li vaig escriure una sola carta sense fer cap referència a les seves i li deia que ja havíem travessat altra vegada el riu (no violava cap secret militar: tots els diaris i les ràdios ho havien divulgat) i que, de moment, érem a Tortosa, però que no sabia fins on deixaven atansar la població

civil. Que si volia provar de venir, que ho fes, i li indicava com a possibilitat que, arribada a un indret on la detuessin, mirés d'obtenir comunicació telefònica amb el seu germà i que, si hi reeixia, ell ja sabia com localitzar-me. Li deia que encara que fos telefònicament ens podríem posar d'acord i que jo faria mans i mànigues per tal de veure'ns. (Estava segur que si demanava un parell de dies de permís en Ferrándiz me'ls concediria. Hi havia, latent, com un principi de xantatge no formulat i sospitava que mentre el seu cotxe caminés arrossegant el cul per terra, per a mi era assegurada la condició de ser el més aviciat dels oficials del seu Estat Major. Jo, no, perquè encara no hi havia estat mai, però ell coneixia amb escreix el significat que el mot «mordida» té a Mèxic.)

Al cap d'un parell de setmanes l'Enric Suau em va dir que la seva germana l'havia trucat des de l'Ampolla, on havia arribat amb les Tereses, les seves amigues (Domingo i Sangrà, em sembla, però no estic gens segur dels cognoms; dels noms, sí, puix que era fàcil fer-hi broma anomenant-les les teresianes, com si fossin pertanyents a l'orde religiós que té santa Teresa com a advocada. Totes tres eren castes fins al paroxisme). Em va dir que, de moment, havien trobat allotjament a la casa d'uns pescadors que es deien Badia (no tinc la certesa de recordar el cognom), però que de seguida que fos possible es traslladarien al Perelló perquè allí on eren hi havia un mariner de no sé on que els feia molta por i, d'altra banda, la casa era molt petita i elles hi feien nosa, bé prou que se n'adonaven. En Suau em va dir que les noies havien emprès una d'aquelles ràtzies encaminades a aconseguir aliments i que sa germana li havia explicat que la situació a reraguarda —coneixien prou la de Sabadell— era simplement catastròfica. Vaig recomanar a l'Enric que de tot allò no en parlés, i encara menys servint-se de telèfons militars, i que aquell era un estil de conversa comprometedor, que podia noure tant a ell com a sa germana, puix que si algú ho escoltava i tenia ganes de fer mullader i els volia denunciar com a derrotistes, feinada hi hauria a sortir del mal pas. Amb la veu vaig endevinar fins a quin grau havia quedat moix.

El cap de la Divisió em va atorgar aquell parell de dies de permís (final

d'un regateig en el qual jo en sol·licitava tres) amb el compromís d'assabentar-lo immediatament de l'indret on hagués anat a raure, per tal de facilitar una possible localització.

Vaig trobar les tres donzelles a cals pescadors Badia i no vaig veure per enlloc aquell ogre que les aterria. Me'n vaig anar amb la Rosa a la platja de Cap Roig, completament deserta en aquella tardor més aviat fresca del 1938, i vam seure a la sorra. Com d'habitud, la Rosa va frenar la meva vehemència. Mai no vaig saber si la seva actitud era deguda a frigidesa o a precaució excessiva, a cautela, a terror o a desconfiança, però immobilitzava les meves expansions ja des del seu inici, quan no havien ultrapassat la fase d'intent. Emetia el so d'una essa prolongada, que tenia la propietat de paraitzar una mà que ella trobava massa livingstoniana. Jo li retreia que els seus petons fossin cronometrats, que els mesurés en dècimes de segon com els artillers llur tir, i ella responia que més valia allò que no pas res. Era una lògica primària plena de regust fatalista però, és clar, inobjectable. No em quedava cap altre remei que admetre-la en la seva condició concloent. Cosa que no impedia que jo hi escoltés, com a música de fons, una tonadeta que havia estat de moda no feia pas gaires anys, amb una lletra que semblava que l'hagués inventada la Rosa: «Miquelet, Miquelet, si pots estigues quiet! Les hores passaran, alegres i felices. Les hores passaran, Miquelet, que hi ha més dies que llonganisses!». Ara, damunt la sorra humitejadora de culs de Cap Roig, no em podia alliberar d'aquell remaleït Miquelet possessionat de la meva memòria, secretori d'un singular gust d'embotit. Va ser idèntic a les vegades anteriors: allò que de debò accelerava els batecs de la Rosa eren els sacs de queviures. Ella hauria festejat amb una bomba de gasolina, o amb un banc del Passeig de Gràcia, si haguessin estat capaços de repartir llonguets. Des de l'Ampolla era un xic més difícil l'accés a la Intendència de la Divisió, ancorada a Tortosa, i era impossible que em presentés a la de la Unitat militar establerta al Perelló, puix que no hi tenia cap amic ni conegut i obrir-me pas a cops de galons de capità o servint-me dels pitets de la Rosa ho trobava excessiu, massa tenyit d'actitud de reietó africà o carib. D'altra banda, aquesta vegada calia omplir tres sacs, el de la Rosa i els de les Tereses, fet que afegia complicació. Vaig dir a la meva

xicota, mentre s'espolsava la sorra fina com farina de galeta que s'havia adherit a les seves faldilles:

—Sobretot, Rosa, la pròxima vegada no vinguis amb l'Obrera Sabadellenca en pes.

Ni tan sols va somriure i vaig tenir la impressió que era la primera vegada que sentia anomenar la vella institució de la seva ciutat. Tampoc, en honor a la veritat, no tenia gens ni mica de sentit de l'humor. Per què deu ser que ara furgar en tots aquests aspectes de la Rosa em fa sensació de mala consciència? Potser perquè, en el fons, m'havia sentit respecte a ella com una mica Pigmalió convençut que la matèria primera de la meva Galatea respondria com pertocava. Probablement, els escrúpols actuals no són sinó una part de l'expiació de la meva antiga sobergueria. Com podia pensar en la formació d'altri si encara no havia enllestit la meva? Cal que digui que això d'ara no és un penediment de circumstàncies? Escriure les memòries té una enorme càrrega de «mea culpa» i em penso que l'he acarada des del començament i que el lector se n'ha adonat bé prou.

Ja havia de tornar a Tortosa i me n'hi anava de buit del tot, perquè no tan sols no havia pogut solucionar cap dels meus problemes sinó que se n'hi havien afegit de nous. Em vaig acomiadar de la Rosa i de les seves Tereses i a la meva xicota li vaig oferir d'intentar que la Secció de Proveïment de la meva Divisió omplís, un cop més, un parell de sacs, els fes cosir i mirés de trametre'ls al Perelló a nom d'ella, en algun dels camions que feien viatges d'anada i tornada. Vaig mirar de fer-li entendre que jo cometia mancament i, encara, abús d'autoritat. Li vaig demanar que es captingués amb molta discreció i no em vaig saber estar de retreure-li que feia tot l'efecte que la nostra relació no tenia cap altre suport que els queviures que jo li aconseguia i que si aquella impressió era autèntica m'estimaria més que no vingués.

—Això indica que ja no m'estimes! —va proferir entre sanglots, i vaig tenir la sensació que acabava de dir una línia del diàleg que em corresponia a mi, que pertanyia al meu paper.

(Rellegeixo tot aquest episodi de la Rosa a l'Ampolla i al Perelló i hi trobo una fastigosa càrrega com de ressentiment. Faig una pausa: apago la màquina d'escriure i intento de fer una anàlisi retrospectiva. Descobreixo, desolat, un mecanisme la possessió del qual ignorava, tèrbolament complicat, i que finalment m'adono que podria resumir amb una sola paraula: despit. Sí, es veu que al nivell del subconscient no he sabut perdonar a aquella bona minyona sabadellenca i afamegada que no s'hagués volgut ajaçar amb mi. O que jo hagués cregut que la podia comprar —i que ella es vendria!— per unes quantes lliures de mongetes i cigrons i una llauna de «corned beef» —no pas de la meva propietat sinó de l'Exèrcit! La sinceritat compromesa amb el lector em priva de desentendre'm d'aquestes nimietats... vitals.)

Ja ha estat tret tot el suc possible a aquella facècia de Joan Oliver, que afirmava que hom es posava a escriure les seves memòries en aquella edat en què ja no recordava res. Era un ciri trencat divertit i com que en «Pere Quart» ho sabia, el prodigava a tort i a dret, el repetia als seus amics i àdhuc el deia als entrevistadors.

I potser tenia raó, almenys en alguns aspectes de la memòria. La meva és voluble i hi deu haver molta gent que viu circumstàncies anàlogues. Si la meva vida depenia de relatar fil per randa què havia menjat abans-d'ahir per dinar, hauria d'acarar estoicament l'escamot d'execució. Però tinc, en canvi, un viu record del dia 12 de novembre de 1918, l'endemà de la signatura de l'armistici que va posar fi a la Primera Guerra Europea, o sigui, quan només tenia sis anys i mig, i també rememoro diàfanament coses de la meva escola de pàrvuls, plets (o baralles, més aviat) amb els meus condeixebles també de quatre anys. Si en les meves memòries havia de consignar, per exemple, tota la gent —tota, sense cap excepció— que em va telefonar ahir, estaria irremissiblement perdut. En canvi, puc consignar els noms de deu companys que vagarejàvem per terra aragonesa ara fa cinquanta anys. A quina mena de memòria es referia, en Joan Oliver? A la mediata o a la immediata? Potser en els vells retrocedeix la memòria immediata mentre s'afina la mediata? No tinc prou elements de judici que em capacitin per a resoldre el problema i solament el puc imaginar com si fos un joc de

cartes que estengués damunt la taula: trieu la que us agradi més.

Insisteixo que, en el meu cas, comprovo reiteradament com s'afua el record de les coses més antigues, de la qual cosa dedueixo l'anterior conclusió que acabo de formular. Ja fa molts llargs mesos que romanc estacat davant la pantalleta de la meva processadora de textos sotmès a pouar records i meravelles. Puix que trobo molt gros això de tenir ben presents lletra i música de l'estúpida cançó del «Miquelet, Miquelet» i la sentor d'embotits, amb la inevitable i regular metàtesi de la «llangonissa» en comptes del corresponent llonganissa. Dec haver oblidat coses de debò importants? Ho he d'escatir!

Pàgina d'adolescència

No fa pas gaire temps que, un dia que parlava amb en Xavier Benguerel, li vaig dur a la memòria que l'any 1929 (quan ell en tenia vint-i-dos i jo quinze) i ell acabava de guanyar amb «Pàgines d'un adolescent» el premi de la col·lecció «Les Ales Estesés», jo li havia dibuixat els anuncis de premsa i l'etiqueta d'una pasta d'afaitar que ell i els seus companys de la farmàcia del Passeig de Sant Joan havien creat.

—Mai més no me n'havia recordat! —em va dir—. És ben veritat! Com pot ser que tinguis presents coses com aquesta? No hi havia pensat mai més! «Key!» Tens tota la raó!

Jo tampoc no hi havia pensat, però en aquell instant tot se'm presentava atropelladament, amb ganes d'ocupar en el cervell l'espai cedit a d'altres coses. Li vaig dir:

—Treballaves en una farmàcia del Passeig de Sant Joan, gairebé a tocar de Consell de Cent, del cine Frègoli, doncs. I de la pasta d'afaitar se'n deia «Key» i com a eslògan hi havies posat «La llave del afeitado perfecto». (En aquell temps era impensable cap mena de publicitat o marques comercials en català i el mot estranger era un subterfugi: abans en anglès que no pas en espanyol!)

Tenia meravellat el meu interlocutor! I això que no li vaig explicar que quan l'anava a veure sortia del fons de la rebotiga i duia sempre una bata blanca. Com tampoc no li vaig fer memòria que l'havia visitat diverses vegades a casa seva al Poblenou i que un dia que la Rambla era ocupada per una fira, amb tot de parades i atraccions, bombetes elèctriques de color i anuncis lluminosos intermitents, li vaig dir:

—Per arribar fins aquí, a casa teva, m'he hagut d'obrir pas a través d'un riu de quincalla.

Se'n va mofar cruelment:

—Un «riu de quincalla»! No facis literatura quan parles!

Em vaig ruboritzar fins a les ungles dels dits dels peus! I a desgrat que els set anys que ens dúiem no eren cap obstacle per a la franquesa, no em vaig atrevir a dir-li que la literatura solament podia ser escrita, puix que si ja havia trobat pedant allò espontani de la quincalla, la rèplica de saberut —que gosava rectificar-lo— l'hauria mortificat massa i hauria estat implacable en el sarcasme.

(Oi que d'això tampoc no te'n recordaves, estimat Xavier?)

L'absurd encàrrec

Un dia, en Ferrándiz em va dir, enriolat, que finalment havia entès la diferència entre els mots tàctica i estratègia. Em va sorprendre que hagués captat la subtil distància que separa ambdós termes (en la qual s'ha extraviat tanta gent erudita quan calia avaluar-la des d'un punt de vista estrictament militar) i vaig restar amb l'anhel de saber en què consistia la troballa.

—És molt senzill —em va dir, tranquil·litzador—. Als militars professionals els agrada presentar la seva ciència obscurament i de tot en fan un garbuix ben enrevessat, a la manera dels metges quan t'han

d'explicar una cosa tan simple com és un refredat. Mira si és fàcil, aquesta hòstia: tàctica és atacar per davant i estratègia per darrera.

Al cap d'una setmana, en Ráfales em va dir que en Ferrándiz em volia veure i que m'esperava a baix, al seu refugi-despatx, el vell trull emblanquinat i desproveït de tresors. Em va fer seure a l'altra banda de la taula i allò era el primer acte insòlit de la llista que inauguràvem, puix que ell solia delectar-se amb la gent dempeus davant seu, erta de rigor militar, i em va dir que se li havia ocorregut una maniobra genial, que acolloniria el Franco i el deixaria fet una baieta, però que no la podia efectuar sense l'autorització del cap del V Cos d'Exèrcit al qual encara pertanyíem (en què quedem?, vaig pensar. Pels calés, som gent d'en Del Barrio, però militarment, no) i volia que jo, com a cap de la Segona Secció, anés al campament que en Líster tenia a l'Hospitalet de l'Infant, li expliqués la maniobra imaginada i assolís la seva conformitat per a realitzar-la. Tenia desplegat damunt la taula el full número 522 de l'Institut Geogràfic i la seva idea —tàctica o estratègica, em preguntava jo tossudament— era d'un infantilisme commovedor: consistia a fingir una forta concentració d'homes i material a Tortosa, que acoquinaria el Franco i l'obligaria a reforçar aquell sector, amb la qual cosa hauria de distreure d'altres fronts, inútilment, molts soldats i material i, en conseqüència, modificar els seus dispositius d'atac.

L'operació era senzilla com l'ou de Colom, afirmava: es tractava d'organitzar un moviment nocturn continu de camions buits, que anirien de Tortosa a Camarles durant tota una nit, amb els fanals encesos durant el camí cap a Tortosa i apagats en el trajecte a Camarles aprofitant-nos que les Comes de l'Alenar, la Mola Porquera, el Tossal Rodó i la Mola de l'Espluga farien invisible el gir dels camions. De res no servirien els observatoris que els feixistes poguessin tenir a Roquetes. Fatalment pensarien que la interminable caravana de camions indicava una enorme concentració, potser un altre pas del riu, i aconseguiria que l'adversari es mobilitzés de valent. Amb la qual cosa l'Exèrcit de la República podria maniobrar còmodament per alguna altra zona. Vaig sentir que, en el fons, era una operació ingènua i no gens versemblant: Franco sabia que no podíem ser tan ases d'advertir

notòriament una operació projectada. En Ferrándiz em va preguntar:

—No és una idea sensacional?

—Sí, sensacional sí que ho sembla —vaig fer.

—Més val que tu també la trobis bona: així et serà més fàcil de convèncer en Líster. Caldrà que «eches perico» hàbilment, perquè a aquest home els èxits li han pujat al cap i «se cree la divina caca con ojos». I a aquesta gent tan creguda els fan falta criteris nous, més frescos, de persones que no diguin «sí, senyor» sistemàticament, «pinche bola de lambiches!» Senten que el semidéu deixa anar un pet i es foten a ensumar-lo goludament qualificant-lo de genial, de suprem. Vés-hi ara, aquest vespre mateix.

—Li ho has anunciat?

—No. Tu li diràs de què es tracta.

—No rep ningú que no hagi cridat.

—Ja en parlarem! Te n'hi vas i dius a tot déu que et surti al pas que jo t'hi he enviat. Vejam si té els pebrots de no escoltar-te!

No vaig poder dir res a l'Scotti, a en Ráfales o a en Morera i Falcó i va ser millor, puix que m'hauria delatat com a batxiller. Vaig agafar el meu cotxe i me'n vaig anar cap a l'Hospitalet de l'Infant (hi passo ara i no em sé avenir dels canvis que tot allò ha sofert en cinquanta anys, que el fan incognoscible). El vaig estacionar entre les tendes de campanya còniques i em van barrar el pas uns sentinelles, que comandava un sergent. A l'home que em va saludar amb el puny clos al front li vaig explicar que el cap de la meva Divisió m'enviava a veure en Líster per una cosa delicada i urgent, i que calia que m'hi anunciés de seguida. Li vaig dir el meu nom, el del cap de la 60 Divisió i el del seu comissari. Em va fer esperar una bona estona i al capdavall va tornar i em va dir que el seguís.

En Líster seia davant una taula plegable. Va ordenar al sergent que m'atansés una cadira, va obeir immediatament i va restar garratibat a l'entrada de la tenda de campanya. El personatge gairebé mític sobreeixia cordialitat pertot arreu. Jo també vaig romandre estirat davant seu, amb la salutació militar congelada.

—«¡Joder! ¡Baja la mano y siéntate! ¿Vienes como amigo o como militar?»

Mai no li havia d'haver respost com ho vaig fer. Vaig mormolejar:

—«No creo que sean términos incompatibles.»

Va esclafir una riallada homèrica i s'aguantava la panxa amb les dues mans. No parava d'exclamar «Joder! ¡Joder con el tío!» i jo no sabia què dir, ni com posar-me, ni cap on mirar. No entenia què havia provocat l'atac d'hilaritat. Entre les riallades, o una sola riallada amb lleugeres pauses a fi i efecte d'agafar impuls, va fer un gest amb la mà al sergent, el qual va abandonar la tenda. Encara rioler, escarnint-me, Líster va fer:

—«¡Términos incompatibles!» —altra vegada es va rebolcar entre els esclats de riure.

Quan, finalment, es va calmar un xic, va dir:

—«¡Términos incompatibles! ¿Eres intelectual, o qué?»

—«Soy capitán, casi comandante. Tú mismo te me cuadraste y te pusiste a mis órdenes» —vaig balbucejar.

—«O sea que no eres amigo, sino militar. Muy bien, hombre, muy bien: ¡parece que ya nos vamos entendiendo!»

Em va costar quart i ajuda fer-li comprendre que era amic i correligionari seu (vaig intuir que se'm passejava des que havia entrat a la seva tenda de campanya) i aleshores va adoptar un aire

d'interrogatori que potser encara creava major incomoditat que la rialla. Va voler saber si havia anat al front cridat per una lleva o com a voluntari i em vaig girar fent-li veure la ve baixa que duia brodada damunt la màniga esquerra. A continuació em va demanar què feia en la vida civil i quan li vaig respondre que de periodista va fer un «¡Ah, vamos!» que equivalia a declarar que ja ho entenia i que transigia amb allò tan exhilarant dels «términos incompatibles».

Em va dir que em recordava perfectament de les altres vegades que ens havíem vist i que no sabia si allò d'Artís-Gener era una broma afectuosa o un nom real. Em feia un plantejament desconcertant i li vaig respondre que els meus cognoms eren tan legítims com ho pogués ser el seu Líster i va anar d'un pèl que no li deia que el meu pseudònim era gairebé homònim del seu cognom, però no ho vaig fer perquè vaig flairar el nou fart de riure que es faria amb l'altre riu de quincalla, amb allò del «seudónimo casi homónimo». Finalment va voler conèixer per què hi havia anat i quan li vaig dir que m'hi enviava en Ferrándiz em va interrompre cruament:

—«¿Qué quiere, ese hijo de puta?»

Vaig contemplar, intrigat, el cim del pal que suportava la tenda i que, a la vegada, deixava una obertura per a la ventilació. L'interès per aquell dispositiu havia de funcionar com a evasió de cara a la seva pregunta, però el pretès hermetisme va fallar i en Líster va insistir:

—«¿De modo que no es un hijo de puta?»

Li vaig dir que ens referíem al meu superior jeràrquic i que no m'agradava malparlar de la gent que no era al davant per defensar-se. Tenia clara consciència que ho interpretaria com un afany meu d'alliçonar-lo i sabia que m'hi jugava una mena de panís moral. Aleshores, no pas com si m'ho digués a mi sinó com si parlés per a si mateix, va fer:

—«Como dijiste que venías como amigo, he pensado que quizás...»

Jugàvem al gat i a la rata, però era un gat tigresc, sense gens de compassió per la víctima que es debatia entre les seves urpes. Ell mateix es va encarregar d'assuaujar la situació: va despenjar un telèfon i va demanar un parell de tasses de cafè. Instantàniament va entrar un enllaç amb una safata en la qual hi havia una cafetera, una sucrera, tasses, platets i culleretes, un servei que vaig trobar fastuós. Ell mateix va omplir les tasses i em va demanar quant de sucre volia en la meua. Llavors em va invitar a explicar-li l'objecte de la visita i em va escoltar amb tota l'atenció d'aquest món, sense fer ni un sol comentari. Abans d'emetre el seu veredictes em va formular diverses preguntes molt concretes: quants soldats formaven en aquell moment la nostra Divisió, quines i quantes armes posseïem, quins tipus de metralladora i de canons, de quina llargada era el front que cobríem, quin era el nombre de camions que teníem i quants Batallons servàvem com a reserva i a quina distància eren del marge del riu. Les preguntes eren molt astutes i ja duien implícita la resposta; això no obstant, les hi vaig contestar totes: dos mil set-cents setanta homes, seixanta metralladores Maxims, zero artilleria, vint-i-sis quilòmetres lineals i zero en profunditat, catorze camions i tots els Batallons — i no res de Companyies ni tan sols de Seccions— de reserva: tot era en línia.

La seva resposta no va ser gens precipitada; ans al contrari, lenta i mesurada, guaitant indistintament els mapes o a mi dretament als ulls. Va fer:

—Imaginem que posem en marxa aquest pla del senyor Ferrándiz. I fem allò que cal que facin els militars: examinar-ho des del costat de l'enemic. Tu i jo som a l'altra banda del riu. Què pensariem? Que els «roigs» preparaven una altra travessia de l'Ebre? No! Perquè tenim bons informes i sabem quina clatellada els hem clavat durant aquests tres mesos en què s'han entossudit («se han emperrado») a resistir. Que potser havien rebut gent i reforços, que els havien desembarcat a Tarragona, posem per cas, i que el nostre espionatge havia badat? No és possible, però aviat ho sabrem del cert! Demà mateix, quan es faci de dia. Tenim un bon aeròdrom —ple de bon material— a Sant Carles de la Ràpita, a cinc minuts de vol des d'aquí, de Roquetes. Que facin vint o

trenta passades damunt Tortosa i acabin d'aixafar-la amb bombes de cent quilos. De seguida veurem la resposta dels «roigs»: si han acumulat material i gent, els faran servir i ja sabrem si caldrà concentrar més aviació i més artilleria per clavar-los el cop de gràcia. Senzill, oi? Això que m'has explicat ve ple de «términos incompatibles», que dius tu! En Ferrándiz es veu que vol que us matin aquest parell de milers d'homes que us queden i que enviïn a la merda els catorze camions! Què en queda, de l'engany? Encara podríem dir que havíem acollonit el Franco? Comprens el meu punt de vista?

—Perfectament, camarada.

—I ara et faré una pregunta: és o no és un fill de puta, el teu senyor Ferrándiz? Van desertar ell i el seu comissari, n'estic completament segur, però no en tinc proves. Tu i el Ráfales (i la vostra alcavoteria) va ser l'únic que va quedar en aquell cony de camió que teníeu al barranc. Però no et pregunto res, ni voldria pas que m'ho diguessis: prefereixo quedar-me amb això, amb la falta de proves. Fixa't que no dic el dubte sinó la falta de proves! Prou que les buscàvem! Vam venir al vostre barranc empaitant possibles pistes, però ho vau muntar bé i tot déu va callar com un mort. Vaig decidir deixar-ho córrer! Per això no et pregunto res. I et diré una cosa, jove capità Artís-Gener: estic segur que si et mirava als ulls i t'ho preguntava directament, endevinaria la resposta sense que l'haguessis de pronunciar.

—Li he d'explicar el teu refús de la seva proposta d'engany a l'enemic. Què vols que li digui, concretament?

—Digues-li que el coronel Líster t'ha notificat que per una qüestió de principi engega els fills de puta a prendre pel cul. Aquesta és la meva resposta. Li pots dir —si endevines que es pensa que t'ho inventes com a cabronada— que em telefoni immediatament. M'agradaria això de fer-li saber la meva opinió sense intermediaris. Li pots advertir en nom meu que si toca un sol camió de cara a la conya idiota que m'has vingut a explicar, el faré afusellar. Acaba't el cafè, cabró; que una cosa és en Ferrándiz i una altra el cafè. Ep! Si no són «términos incompatibles»,

és clar!

Vaig fer el viatge de tornada amb els ulls esbatanats pel cafè i amb el cor que em rebotava furiosament. En Ferrándiz voldria conèixer la conversa fil per randa, tot allò que jo havia dit i què havia contestat el cap del Cos d'Exèrcit. Assajava mentalment versions diferents, que excloïen els qualificatius massa crus i les ordres d'emprendre segons quins viatges, però cap no em sortia prou arrodonida i no sabia com triar. Tothom dormia i vaig despertar en Ráfales. Va escoltar golafrement el meu relat i quan u vaig dir que no sabia com transmetre literalment l'encàrrec de Líster, em va dir, excitat:

—No, tu! Jo li ho explicaré. Li diré a quina hora has arribat i que jo he volgut conèixer la conversa amb el cap del Cos d'Exèrcit. Per res del món no renuncio a la prerrogativa de transmetre-li senceres les paraules d'en Líster! Únicament silenciarié la seva convicció respecte a l'«espantáa»; d'això em sembla que val més no parlar-ne. Per ara, almenys. No és cap actitud compassiva, no et pensis! Només em dol extraordinàriament perquè hi ha enredat l'Scotti, i per ell sí que em sap greu. Estic segur que algun dia la gent veurà que ell, forçosament, havia d'acompanyar en Ferrándiz per evitar mals majors, i automàticament l'exoneraran.

Més sobre Moscou, 1973

He parlat del meu viatge a Moscou l'any 1973 i he narrat les anades i vingudes penelopesques d'una bona dona encarregada de netejar la vorera de l'hotel Rossia, que en aquella època era el més modern i elegant de la ciutat. Em cal, però, relatar una sèrie de fets relacionats amb aquella estada de deu dies a la Unió Soviètica i el meu amic Ricard Salvat no em perdonaria pas que ometés cap detall que hi fes referència.

Hom celebrava a Moscou l'any 1973 el Congrés Internacional a favor de la Pau Mundial. Aleshores jo era secretari general del Centre Català

del PEN Club i el consell directiu de l'entitat va acordar que hi anés i hi fes pública denúncia del genocidi cultural que hom cometia contra Catalunya, ultratjada reiteradament amb opressió cada cop més exacerbada. El Congrés Pro-Pau era una excel·lent tribuna internacional que no podíem menystenir. Hi havia l'oportunitat d'anar a l'URSS agregats a la delegació que el PC espanyol hi trametia, clandestinament, és dir, a través de la secció parisenca del Comitè Pro-Pau.

El meu passaport em prohibia, taxativament, d'anar a «la URSS y païses satélites». Aquell problema —i alguns altres— me'ls havia de solucionar el Comitè. Imbuït d'idees novel·lesques, vaig pensar quin risc no m'esperava si sortia en alguna fotografia presa en un acte del congrés —quan tornés me n'aniria de pet a la presó— i vaig pensar a introduir un sever canvi en el meu aspecte, fàcil d'obtenir si em posava perruca. Aquí mateix, davant de casa meva, hi ha una barberia amb un aparador ple d'inobjectables fotografies «d'abans i després» de la perruca. I he de recalcar que en aquella època encara tenia els dos ulls i, doncs, no duia l'actual pegat.

El barber, el senyor Bafalluy, va estar molt content quan li vaig dir que volia un postís que dissimulés la meva calbesa. Em va felicitar per l'encert i em va anunciar, inapel·lable, que em trauria vint o trenta anys del damunt. Tenia diverses perruques fetes i me'n va emprovar unes quantes, fins que en va trobar una que, segons va declarar formalment, era perfecta; solament calia emblanquir més els cabells, per tal que fessin joc amb els naturals que sobreeixien pel clatell i els costats. Li vaig dir que era absolutament indispensable que la tingués llesta l'endemà, perquè me n'anava de viatge i me la volia endur posada. Mentida, car havia de sortir assemblant-me a la foto del meu passaport i la cabellera falsa era de cara a París i al Comitè Pro-Pau on, segons m'havien dit, em farien un document falsificat, vàlid únicament per al viatge a Moscou.

Al petit apartament que la meva filla gran tenia al bulevard Montparnasse, la Lluïsa, la Mireia i jo ens cargolàvem de riure amb la

fila que feia amb el postís posat, el qual, no cal dir, de seguida vam batejar amb el sonor nom de «pastís-gener» (ho he escrit bé: no postís sinó pastís). Em vaig comprar unes grans i moderníssimes ulleres fosques i l'efecte de conjunt era espantós.

L'endemà vaig anar al Comitè Pro-Pau. Al voltant de la gran taula de la sala de reunions hi havia assegudes un parell de dotzenes de persones, les quals vaig saludar amb un «hola!» general. En coneixia diverses d'haver-les vist en fotografia (el pintor Antonio Saura; el seu germà Carlos, director cinematogràfic; l'altre director, en Juan Antonio Bardem, i l'escriptor Fernando Arrabal, entre d'altres) i l'únic, no conegut sinó entranyable amic, era el meu admirat Ricard Salvat. El qual em va resseguir de dalt a baix amb els ulls, completament atònit i, segons va confessar-me més tard, amb l'exacta sensació de conèixer-me i no saber de què, fet extraordinari en un home de teatre, ben avesat a veure els actors trasmudats.

—Fa riure, Ricard, però m'ha semblat que si a la tornada descobrien que he anat a l'URSS em faria més mal que bé. Amb aquesta perruca i les ulleres, no em reconeixerien ni els meus amics directors de teatre!

Necessitava fotos meves i vaig anar a un «photomaton» proper. Amb els nous retrats em van fer un passaport de paper de color blau clar, escrit amb caràcters ciríl·lics, segons el qual jo era el ciutadà Leònides Montero, veneçolà naturalitzat suís i resident a Ginebra. Figurava que anava a Moscou integrant en solitari la delegació del meu país d'origen. Només mancava una nota que digués que qualsevol semblança amb el senyor Avel·lí Artís-Gener era purament casual. Llegia i rellegia aquell cognom de MOHTEPO i mai no m'ho acabava de creure del tot.

Quan amb en Ricard refem tots els passatges de la meva aventura moscovita, les sacsejades literalment el fan plorar de riure. Hom sol relatar amb un pic de fantasia certs episodis a fi i efecte d'assolir l'interès dels oients amb l'addició de certes dades, però en la narració del Congrés Pro-Pau de l'hivern del 1973 a Moscou és escaient una certa sobrietat, un estil no pas d'aede sinó de fred cronista, puix que no

fretura cap mena d'adjunció.

L'encadenament d'absurditats comença a París mateix. El passaport blau cel em va semblar un regal dels déus: ara podia deixar tranquil·lament a ca la Mireia l'altre, el relativament autèntic —diu que sóc espanyol!—, i podia anar tranquil·lament pel món, segur que ningú no m'hi estamparia cap segell comprometedor, que violés allò de l'URSS i països satèl·lits. D'altra part, era evident que no podia circular amb dos passaports a la vegada, l'un amb cara de reposat senyor molt madur i calb i l'altre de gàngster jovial. Tota aquesta allau de lògica aclaparadora era, això no obstant, la primera baula de la cadena idiota.

Ens n'anàvem un dilluns al matí en el vol d'Aeroflot que sortia d'Orly. Mare i filla em van dur a l'aeroport i ens vam acomiadar tendrament. Em vaig reunir amb la colla pessigolla i vam passar plegats els tràmits del taulell de la companyia aèria soviètica: el «tapis roulant» se'n va endur la maleta grossa entre les dels altres expedicionaris, amb la característica voracitat mecànica. Al control de passaports no els va agradar el senyor Leònides Montero ni el seu paperet blau cel. Volien veure el meu document legal i l'explicació no podia ser més senzilla: per sortir de França havia de mostrar el mateix passaport amb el qual hi havia entrat i allò que ensenyava escrit en caràcters ciríl·lics era una bona farsa de cara a anar i venir de l'URSS, però sense cap utilitat respecte al país on érem. Els vaig explicar que no el duia i vaig confessar la raó veritable: havia d'impedir que no em clavessin un «cachet» comprometedor. El policia es va sentir humiliat amb la manca de tacte que li atribuïa i em va dir que França comprenia molt bé aquell gènere de situacions i que es guardava prou bé de no comprometre ningú. D'altra banda, ja s'havia embussat la cua i la gent protestava, temorega de perdre l'avió. Vaig fer adéu amb la mà als frustrats companys de viatge i vaig sortir del rengle.

Les meves dames de Montparnasse van quedar estupefactes en veure que ja havia tornat de Moscou. Vaig agafar el passaport de les castanyoles i la pandereta i me'n vaig anar al Comitè Pro-Pau, la gent

del qual encara va quedar més garratibada que la meva muller i la meva noia gran. Un personatge em va acompanyar als Champs Elysées, a l'oficina d'Aeroflot, i els va explicar el desastre. Em miraven amb aquell aire compassiu d'ajudar un cec a travessar el carrer. L'avió de l'endemà, dimarts, ja era ple, però en canvi em podien reservar un lloc en el vol de dimecres.

Altra vegada disfressat de Leònides Montero me'n vaig anar a Orly i vaig embarcar sense contratemps, o amb un contratemps mínim: un agent soviètic que hi havia al peu de l'escala del Tupolev i que escorcollava discretament els passatgers va descobrir un exemplar del «Penthouse» que acabava d'adquirir en un quiosc del vestíbul i me'l va prendre de bursada:

—Aquest tipus de revistes pornogràfiques no són permeses a l'URSS — em va dir.

—I feu bé, és clar! —vaig assentir—. Llàstima dels francs que n'acabo de pagar. L'he comprada per llegir (no vaig saber com dir en francès «per mirar els sants») durant el viatge.

—A bord hi ha tota mena de publicacions. Menys d'aquest caràcter decadent, és clar —va afegir, referint-se al comissat «Penthouse».

(Era veritat: però totes en rus!)

A l'avió hi havia unes quaranta o cinquanta persones, no sé si danesos, suecs o noruecs (parlaven una llengua de la qual no coneixia ni un sol mot). Devien anar a un congrés, o a una convenció, i es veia que tots eren molt amics i tablejaven amb gran cridòria, d'un seient a un altre i de cap a cap de la cabina. Es feien servir molt sovint gots de whisky per les hostesses i la platxèria senyorejava el vol. Jo romania amb el nas enganxat a la finestrella, amb l'esperança, cada cop més minvada, que s'obris una clariana entre els núvols i pogués veure algun fragment de terra russa, perdó, soviètica.

Vaig observar la maniobra de descens i aproximació, la baixada dels

flaps, i vaig sentir el soroll de tren d'aterratge que sortia, i encara no havia vist ni un decímetre quadrat d'aeroport. Després, ja tocàvem terra, entre una immensa capa de neu. Era el capvespre, però quan havíem enllestit els tràmits a l'aeroport ja s'havia fet de nit. La multitud escandinava i llur torradora col·lectiva van omplir un parell d'autocars que els esperaven i jo em vaig trobar tot sol a l'enorme vestíbul, amb totes les botigues que tancaven ràpidament. Aquell era el darrer vol del dia a l'aeròdrom internacional i hom n'esperava l'arribada per plegar. La solitud i la perplexitat que se'n derivava m'havien impedit de reaccionar a temps i no havia anat al taulell bancari a canviar una mica de moneda estrangera per rubles i copecs i, posat a no fer, ni tan sols havia anat a la cafeteria a beure'm una tassa de cafè. Vaig mirar defora i era desolador: hi havia una capa de metre o metre i mig de neu fins a deu metres enllà; devia continuar, però ja no se'n veia ni un pam més. Em vaig asseure i de seguida vaig advertir que també havien tancat la calefacció. Allò, sense clima artificial, s'endinsava segon a segon cap al cercle boreal. Hi havia uns telèfons que funcionaven amb monedes o fitxes, no ho sé, però tampoc no tenia ni l'una cosa ni l'altra. Ni tampoc valia la pena, perquè tampoc no hauria sabut a qui telefonar. Només coneixia el nom de l'hotel, però allí no hi havia cap guia telefònica i encara que n'hi hagués hagut no m'hauria servit per a res. Al cap de molta estona, quan ja havia evocat sencers Terol i Singra, se'm va atansar un camarada vestit de color blau marí, amb botonadura metàl·lica i un braçal vermell. Em va preguntar què hi feia allí, què esperava, però, lògicament, en rus, idioma del qual no puc posseir un vocabulari més exigü: només sé dir bona nit, gràcies, a reveure, da, niet, otxi txornie i otxi krasnie i murmurejar, vagament, la tonada dels «Sirgadors del Volga», balanç tanmateix deficitari de cara a sostenir una conversa. No pas per esplai sinó amb vista al famós socors roig internacional (i perdoneu que repeteixi el relat ja formulat anteriorment), li vaig preguntar si «do you speak english?» («niet!»), «parlez-vous français?» («niet!»), «hablas español?» («niet!»), doncs mira, noi: he vingut de París amb retard, saps?, perquè havia d'haver arribat amb els companys abans-d'ahir, ho comprens?, però no vaig poder agafar l'avió... Pressentia que tampoc no parlava en català, però almenys havia assolit desvetllar el seu interès. M'escoltava commogut i

no parava d'assentir, o bé amb el cap o mussitant uns encoratjadors «da, da», plens de solidaritat humana.

Em va estrènyer fortament el muscle, com si volgués acompanyar-me en el sentiment, va dir uns mots i se'n va anar. Al cap d'una estona molt breu va tornar amb un altre camarada, que duia un distintiu damunt la butxaca del pit de la jaqueta, una bandereta nord-americana de metall esmaltat. Amb un netíssim accent de South Dakota va voler saber què em passava, què feia tot sol a l'aeroport, i li vaig repetir tota la història, que va escoltar profundament afectat. Em va dir que la forta nevada havia interromput els transports de superfície i que no hi havia vehicles que anessin a Moscou. Va riure de bon grat quan li vaig dir que m'ensenyés el camí i que me n'hi anava a peu.

—Amb aquestes sabates! I sense res al cap! Ets boig, camarada! D'aquí a la ciutat hi ha vint-i-quatre quilòmetres. No hi arribaries mai!

Va afegir que ell quedaria lliure en cinc o deu minuts i que em podia dur amb el seu cotxe a l'hotel Rossia.

—Seu i espera't. «I'll be ready in a while, my dear Montero».

Vam sortir plegats i de seguida va arribar un cotxe negre, un Lada gran, que es va deturar sota la marquesina, davant la porta mateixa. Em va fer passar primer, es va asseure a la meva esquerra, i vam arrencar. Pel camí, tot ell cordialitat pura, va voler conèixer coses del PEN Club suís —jo no en sabia ni mitja paraula— i li vaig explicar un fantasiós Centre quan em vaig adonar que l'home, que probablement era policia, de literatura no en sabia ni un borrall i tranquil·lament li podia relatar fets imaginaris d'autors que jo m'inventava, traduint-li al francès noms i cognoms d'escriptors catalans com Jean Olivier, Marthe Pièceronde, Ramon Noyau o Joseph Palais-Fabre. Ell sabia que el meu cognom de Montero era espanyol i respecte a això li vaig dir que al final de la guerra m'havia hagut d'exiliar a Suïssa car el servei d'informació de Franco em tenia fitxat com a comunista i que allí havia aconseguit la nova ciutadania. Volia saber de quina part d'Espanya era i li vaig dir

que del sud, de Veneçuela, Badajoz. Em va explicar que a Moscou hi havia tres aeroports més, per als vols locals, i que romanien oberts tothora puix que no hi havia cap formalitat de duana, ni de revisió d'equipatges o passaports. Quan vam arribar a l'hotel Rossia els camarades Aristides i Leònides érem carn i unglà. Ens vam estrènyer en una bona abraçada i ens vam besar a les galtes i en el comiat em va desitjar una estada ben feliç a la Unió Soviètica i, sobretot, un profitós Congrés Pro-Pau, amb molta comprensió i justícia per a la causa dels escriptors suïssos, especialment.

Sembla que ara, quinze o setze anys més tard, a Moscou hi ha uns hotels extraordinaris. No puc ni tan sols imaginar com deuen ser. Perquè el Rossia era, simplement, fora de tota mesura, amb un luxe que et deixava garratibat i una eficiència meravellosa. En matèria d'hotels de cinc estrelles jo només coneixia el María Isabel de Mèxic, no per haver-hi viscut sinó perquè havien tingut l'afuat bon gust de posar dues pintures meves, originals, a cada cambra —quan el van inaugurar n'hi havia vuit-centes i com que dos per vuit fan setze, l'hotel-museu posseïa mil sis-cents «Tísners» de categoria, de la confecció dels quals parlaré més endavant detalladament, puix que en la meua vida de pintor representen una fita (tal com en la meua vida de civil ho signifiquen els tres anys de guerra). Però l'hotel Rossia, malgrat l'absència de gratificadors «Tísners» a les parets, s'hi feia ser a l'hora d'impressionar, amb la seva profusió de metalls, marbres, llums, cristalls, seients de pell, catifes i vastitud d'espais, tot d'una qualitat que haurien envejat més de quatre països burgesos i reaccionaris, amb les seves cadenes hoteleres multinacionals i unificadores.

Al centre del «lobby» hi havia un gran taulell circular on tot de noies, hostesses molt belles i uniformades, flanquejades per ordinadors i amb banderetes dels països les llengües dels quals parlaven plantades en la porció de taula que els pertanyia, despatxaven el públic amb somriures elaboradament acurats, de camarada senyoreta. La jove bolxevic que em va despatxar va introduir unes dades a la computadora que tenia a mà dreta i a la pantalla va aparèixer instantàniament un majestuós i ciríl·lic Leònides Montero, amb tot un seguit de línies incomprensibles

(per a mi, naturalment) que la noia desxifrava puntualment i anotava en un paper.

De seguida vaig saber que la meva cambra era la número 2 086 i em va fornir una pila de coses, que em van projectar la clara sensació de sortir d'una fira de mostres: un plànol de l'hotel, un altre —enorme— de Moscou, un més amb la xarxa de transports públics, un llibret amb fotografies de la ciutat, un exemplar de la «Pravda» («Veritat») i un de «Izvestie» («Les notícies») d'aquell dia, un bloc de tiquets per als esmorzars, dinars i sopars dels deu dies que havia de romandre a la Unió Soviètica —i del bloc ja havien arrencat els vals corresponents a dilluns, dimarts i dimecres, dia del qual solament restava el del sopar —, un fullet amb els telèfons de les diverses dependències de l'hotel i els serveis d'urgència i, probablement, encara algunes altres coses més, com la clau de la cambra, per exemple. Vaig explicar a la damisel·la que a París havia perdut el contacte amb una maleta meva, de la qual ja no havia sabut res més, i ella em va informar que la trobaria a la meva cambra, on ja hi era des de dilluns.

L'estança em va fer perdre l'alè! Era, simplement, enorme. Hi havia un sumptuós llit matrimonial, una nevera, un televisor, armaris de paret, avantcambra vestidor i un bany imponent, de proporcions i sumptuositat babilòniques. Vaig pensar instantàniament que una immersió en aigua ben calenta dins aquella banyera fóra un triomf del sibaritisme ben entès i vaig obrir les aixetes, sense sospitar que eren connectades amb el Volga, el Vístula i el Dnièper i que omplien el gros recipient en tres segons i mig.

M'acabava de fer un salt el cor quan havia retrobat la meva maleta, però buida! De seguida, però, m'havia adonat que hom havia fet una sàvia distribució de les meves coses, amb la roba ben penjada en els armaris o repartida ordenadament dins els calaixos. Mentre em despullava vaig encendre el televisor i a la monumental pantalla van aparèixer un parell de ciutadans que jugaven a escacs, amb una veu —rematadament baixa— en off, que deia vés a saber què. Malgrat les preses en diversos angles i els moviments cap endintre i cap enfora de

les càmeres, no semblava pas un espectacle massa excitant. Soltadament, apareixia un diagrama afixat en un mur, i un senyor amb batuta explicava els darrers moviments realitzats i parlava de les possibles variants, coses que feien de bon endevinar malgrat no entendre ni un borrall de rus.

També a la cambra de bany, en els prestatges que flanquejaven el lavabo, hi havia tots els meus estris personals d'higiene. Em vaig ficar dins la banyera i era una d'aquelles immersions totals i sàvies en què l'aigua t'arriba a la barba i faries durar la relaxació tres o quatre hores. A l'altura del nas hi havia una cosa desconcertant, una anella que rematava una cadena que penjava d'un forat del sostre. Vaig pensar reiteradament en què caram devia ser, per què hi fóra i de què serviria, i va acabar esdevenint quelcom obsessionant. L'única probable —i sensata— utilitat que imaginava fóra que allò fos un dispositiu per a dissipar el vapor que omplia la cambra. I vaig estirar tímidament la cadeneta. La qual encara es gronxava quan van entrar intempestivament a la cambra de bany cinc persones, amb bates verd pastel de sanitaris, que duïen un baló d'oxigen, un baiard i tota mena d'estrís d'auxili. Dels cinc visitants, tres eren noies, i vaig sofrir un atac de vergonya pel fet de rebre-les amb tanta franquesa, nu de pèl a pèl i sense la perruca de Leónides Montero. Un dels camarades cavallers em va renyar molt per haver disparat innecessàriament l'alarma la qual —vaig imaginar, ignorant de mi!— ben poca gent que s'ofegui o que tingui un cobriment de cor es deu recordar de fer sonar. Venturosament, tota l'esbroncada va ser en rus i la recensió que en faig és purament basada en deduccions.

Se'n van anar amb tots els fòtils, visiblement contrariats, en realitat ofesos. Quan vaig entrar a la cambra a vestir-me, els dos escaquistes encara devien conservar deu peces cadascun i l'astut senyor dels gràfics no cessava de treure sàvies conclusions, que eren replicades per estrenus tovàritxs, tots amb els corresponents diagrames del joc. És clar que l'espai televisiu no tenia l'impacte de «La mamá del millón», però, mira, es veu que devia gaudir de bona audiència, atès que el feien durar tant i que esmerçava aquelles hores bones del vespre.

Un dels papers que m'havia lliurat la recepcionista deia que a l'hotel Rossia hi havia catorze restaurants. Vaig anar al taulell a preguntar quin em tocava a mi i em van dir que qualsevol, que tenia dret a tots i que jo mateix escollís. El primer que vaig trobar tenia un enllumenat discretament psicodèlic i en una plataforma circular hi havia una orquestrina amb un «crooner» que cantava «yo te quierro mocho, moñequita linda, de cabellos de orro y labios de rrrubí y a veces escocho un eco divino, que envolto en la brisssa parece decirr...» Tothom, els músics, el cantant i els cambrers, anaven vestits de frac i tot plegat feia un esgarriós tuf de pel·lícula decadent, com si hagués estat rodada a Viena l'any 1926. El segon dels restaurants, menys aparatós, era tot ple de llassers Arafats i el tercer que vaig trobar, abans que no pas jo l'havia descobert una nodrida representació de Tanzània, que havia anat a Moscou abillada amb la roba típica del país.

Em vaig quedar en el quart, que era gairebé buit. Hi havia tot de taules llargues paral·leles, posades transversalment respecte a la longitud de l'estança. En la més propera a la porta hi sopava un grup de cinc persones, que seien al cantó de taula oposat. Em vaig asseure a l'altre extrem i un cambrer em va dur el menú, escrit en quatre idiomes. Vaig triar un àpat lleuger i mentre no me'l servien vaig donar una llambregada als meus veïns instal·lats a l'altre cap de taula. N'hi havia un que parlava tota l'estona i els seus companys l'escoltaven embadalits. Aleshores, posant-hi atenció, em vaig adonar que la conversa era en espanyol. El ciutadà que sempre tenia la paraula molt sovint em guaitava i manta vegada van coincidir les nostres mirades. Em creava una certa incomoditat sentir-me observat i feia el desentès, i em sortia d'aquella manera que sembla que facis el desentès.

Quan ja m'havien servit el primer plat, l'únic home del grup que pontificava se'm va apropar decidit. Es va posar a la meva esquerra, em va mirar de baix a dalt i va fer:

—«¿Qué, ya no saludas a los amigos?»

—«Depende de si los reconozco» —li vaig respondre.

Em va dir que era ben clar que ell tenia més bona memòria que no pas jo, que es deia Enrique Líster, i que estava plenament segur que quan ens havíem conegut jo era el cap de la Segona Secció de l'Estat Major de la 60 Divisió. Que d'ençà que m'havia assegut a la taula m'havia reconegut i maldava per recordar-se del meu nom, però que en això sí que la memòria li havia fallat.

—Artís-Gener.

—És clar! Ho sabia. I si m'hagués concentrat ho hauria trobat, perquè sempre recordo els noms i les persones gràcies a uns petits trucs que invento. En el teu cas era fàcil perquè pensava que no eres ni artista ni general: «artis, sin ta y gener, sin al, artís-gener», però ara no m'ha vingut a la memòria. Han passat molts anys!

Moltíssims: en feia trenta-cinc que no ens vèiem. I en aquell endemig jo havia sofert un accident de motocicleta —el dia 20 de novembre de 1950— que m'havia desfigurat el rostre: havia xemicat a cops de carretera el meu nas aguilenc i l'havia deixat tort i fet una llàstima, jo pensava que incognoscible. I ara, a Moscou, al cap de trenta-cinc anys, em reconeixia justament un home amb el qual solament ens havíem vist quatre o cinc vegades i d'això feia trenta-cinc anys! Era una bona lliçó per a la gent que, com jo, presumeix de tenir bona memòria.

Va declarar que era absurd que mengés allí, tot sol, i em va invitar a afegir-me al seu grup. Ell mateix va dur els plats mentre jo arreplegava copes i coberts i els seus ceroferraris ja venien a ajudar-nos amb la resta. M'hi va presentar ditiràmbicament i entre altres coses tan falses com aquesta els va dir que ell mateix m'havia vist combatent al front, amb el fusell a les mans. Els seus acòlits em miraven bavejant. El to encomiàstic es va refredar considerablement quan va saber que era a Moscou per participar en el Congrés Pro-Pau integrat a la delegació espanyola. Va dir que tots eren una colla de traïdors al Partit Comunista, venuts a Franco, i que no podia comprendre com jo

m'hagués afegit al canallesc grup. Quan, per frenar-lo, hi vaig dir que em feia l'efecte que exagerava una miqueta, em va interrompre inapel·lablement amb una rastellera de preguntes:

—Són gaire comunistes, aquesta gentalla que ha vingut i que a Madrid conviu alegrement amb el Franco? Vols dir que aquest parell de princeses carlines, aquestes meuques Maria-Teresa i Cecília, són marxistes i leninistes? Coneixes bé tot aquest podrimener de gent de cinema, pintors i escriptors que fan la viu-viu amb el franquisme? Creus honradament que poden dir alguna cosa honesta en un Congrés Internacional Pro-Pau? «¡Mierda, chico!» Hi ha alguna cosa que no entenc: que un combatent de debò vingui de bracet amb aquesta púrria! Perquè si et volies tirar alguna de les princeses, et compadeixo! I no calia pas que fessis tants quilòmetres. No vull creure que desitgessis ficar-te al llit amb la «Pasionaria», que podria ser àvia teva!

Li vaig explicar que el meu únic objectiu era denunciar públicament al Congrés el genocidi que Franco cometia amb Catalunya, fet que podia provar documentalment, i es va fer un insolent tip de riure, no tan viu com el d'aquell dia que li havia dit allò dels «términos incompatibles», però déu n'hi do. Ja calmat, va deixar anar un sarcasme sagnant:

—«No se entiende, camarada, que un catalanista venga mezclado con españoles —y además franquistas— a denunciar aquí lo que ellos hacen allá. Digas lo que digas, aquí nadie te comprenderá ni les importa un pepino el problema de tu país, explicado por un venezolano de Suiza. Y, si no, tú mismo te darás cuenta: a ver si tenemos ocasión de hablar de esto cuando haya terminado el Congreso. ¡Me gustará saber si para entonces todavía eres tan optimista, tío loco de remate!»

Me'n vaig anar a dormir i, mentre no em feia efecte el somnífer, vaig encendre el televisor. Sí: encara durava la sessió d'escacs! Em vaig despertar molt d'hora, a les sis —des del llit veia el gran rellotge del Kremlin—, i al vestíbul vaig trobar els primers delegats espanyols, que em van saludar sense gaire entusiasme. Vaig pensar que, com que ja érem dijous, probablement ja no em recordaven. Em van dir que se

n'anaven a esmorzar i em van preguntar què faria jo. Els vaig dir que, naturalment, els acompanyaria, i el camarada Domínguez em va clavar la primera esquixada de mala llet:

—Em pensava que prendries el desdejuni amb en Líster.

(O sigui que ja sabien que hi havia sopat la nit abans!)

Vaig conèixer el restaurant on menjaven els delegats espanyols, un dels locals que no havia visitat, i em vaig asseure entre ells. De seguida em vaig adonar que hi havia l'acord tàcit de marginalitzar-me, puix que la fredor ja no podia ser més ostensible. Com que sóc d'aquells que em rebento si no ho dic, vaig fer:

—Què cony passa, companys? En què us he ofès? Perquè és evident que hi ha acord general de fer-me mala cara.

El que feia de cap de la representació em va respondre en nom de tots els integrants:

—Hem sabut, camarada, que ahir vas sopar amb el general Líster. Vas violar una consigna molt estricta, que ens priva de tenir-hi cap mena de contacte. No fem sinó manifestar-te el nostre desacord, la nostra contrarietat.

—No sabia res d'aquesta consigna i encara que l'hagués coneguda tampoc no n'hauria fet gens de cas. Odio les consignes! Admiro Líster i per a mi ha estat un enorme honor que m'hagi reconegut. No vull tenir la consciència bruta per culpa d'aquesta mena de violacions! Doneu-me el meu bitllet d'avió d'avió i me'n vaig a París ara mateix! Aprofitaré el viatge per a cagar-me en les consignes.

Van fer una ostensible marxa enrera i algú va sentenciar que era un fet completament lògic que no m'hagués assabentat de les reunions preparatòries amb la «Pasionaria» per culpa del meu retard. Hom es va veure amb cor de desterrar la tensió amb tímides bromes al començament i més rotundes a mesura que avançava l'esmorzar. Van

comentar divertidament el fet esdevingut a Orly, la meva estupidesa i la cara que jo fotia en tot aquell tripijoc. Vaig conèixer les germanetes d'Hug-Carles de Borbó-Parma, les princeses Maria Teresa i Cecília, i me'n vaig aprofitar per a xalar de valent. No vaig menystenir cap ocasió de demanar-los coses de la taula, o de l'hotel, o del Congrés, servint-me d'uns apel·latius que em satisfieien:

—Camarada princesa, em voldries fer l'obsequi de passar-me el saler?

I amb el record viu d'unes paraules de Líster dites la nit anterior, en el sentit que aquell parell de mosses eren capaces d'aliar-se amb qui fos a canvi d'un possible suport de cara a l'entronització a Espanya del germanet i la seva muller holandesa, la genial parella farcida d'hemoglobina blava. Ara, bellugadisses entre els comunistes de pro espanyols, les dues dames principesques carregaven de raó el vell picapedrer gallec.

El preu que havia de pagar pels errors comesos a França era onerós: m'havien destinat a una subcomissió encarregada de la defensa de l'ecosistema a l'Atlas Mitjà. Vaig tornar a demanar el passaport! En això anàvem quan va arribar la «Pasionaria». La qual se'm va llançar als braços i em va besar copiosament sense deixar d'exclamar: «¡Artís! ¡"Tísner" querido!». (Era el segon cop que ens vèiem!) La vehemència de la Dolores Ibárruri em va alliberar d'haver de salvar el Marroc Central: una de les princeses vivia neguitejada per culpa dels malaurats almohades de Meknès i ara tenia l'oportunitat de treballar per ells des d'una plataforma internacional. Aleshores vaig poder passar a la comissió de Drets Humans, tribuna idònia per a dir allò que duia al pap.

Va costar molt, tanmateix. Les sessions de Drets Humans tenien lloc en un paranimf universitari, bastant allunyat del centre de Moscou, i era un local imponent de debò. Les peticions de paraules feien una autèntica muntanya damunt la mesa presidencial i la meva aviat va quedar sepultada; quan en treien una ja n'hi havien afegit quatre de noves. El director dels debats treia les peticions del dessota de la pila i

a mi em van cridar en la sessió del diumenge a la tarda. El president — un ciutadà de Bangla-Desh— va dir en anglès:

—Que pugi a la tribuna el camarada Leonid Montero, que parlarà en nom dels escriptors suïssos.

Vaig avançar pel passadís de l'esquerra, vaig pujar a l'estrada i em vaig situar dempeus darrere el pupitre dels micròfons, enmig d'una indiferència que corglaçava. Podia triar entre dos idiomes, l'anglès o el rus, i em vaig decantar pel primer. Embolica que fa fort, els vaig dir que els escriptors suïssos havíem rebut l'encàrrec de representar i parlar en nom dels col·legues catalans, oprimits per una dictadura ferotge. Sentia aplanat el primer tram del camí i m'hi vaig llançar de cap: vaig denunciar la sevícia de la persecució i la dimensió del genocidi. Vaig demanar que el Congrés Pro-Pau condemnés públicament l'atemptat contra els Drets Humans que Franco perpetrava quotidianament amb tota la impunitat i vaig acabar dient que ja era hora que el món conegués com un governant eixit d'una sedició anihilava un poble que volia ser lliure.

Mentre parlava, havia tingut la inquietant sensació de fer un soliloqui en veu alta en un pis buit. Hi va haver mitja dotzena d'aplaudiments breus i tebis, evanescents, que ja s'havien fos quan encara baixava els graons de l'escenari. Era estrictament una reduïda constància de cortesia, la mínima.

Quan s'enllestien les sessions, servien a un ampli vestíbul te i pastes i, ben aviat, arribaven els exemplars del Diari de Sessions, amb la recensió de tots els parlaments que havíem escoltat. Vaig voler veure què publicaven del camarada Leònides Montero, i no hi havia ni una sola ratlla, ni el menor esment del nom. Donava un resum del meu predecessor, un impertèrrit sindicalista nord-americà que havia parlat a favor d'Israel i contra els àrabs entre una xiulada monumental i ininterrompuda i, seguidament, consignaven les paraules del representant mexicà, un trempat minyó que va dir contra el sindicat governamental del seu país, el PRI, enormes penjaments, coses que

hem escoltat posteriorment de llavis molt autoritzats.

Quan vaig explicar al cap de la delegació espanyola el vexant cop baix que m'havien clavat, em va dir que en comptes de queixar-me, els havia de regradar el favor que m'havien fet, que tot allò era ple de gent infiltrada i que si haguessin publicat les meves paraules, hauria baixat de l'avió a Madrid i m'haurien empresonat immediatament. Sentia tots aquells raonaments i no m'ho creia! Llavors m'ho va explicar més clarament: l'URSS i Espanya eren a punt de signar un tractat comercial importantíssim, i en aquells moments Franco era intocable a la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques. Per aquest motiu havia d'agrair la generosa sol·licitud soviètica desplegada a l'hora de protegir aquell insensat pseudosuís capaç, amb la seva ignorància galopant, d'atemptar contra interessos vitals respecte a la construcció del socialisme.

Un vespre havien organitzat la visita col·lectiva a la «Casa de España en Moscú», però molts dels delegats («¡Coño, que yo conozco el paño!», hom escoltava remugar) havien topat amb tasques d'atabuix major i només hi vam picar quatre gats. Allò que havia pensat de les fotografies era premonitori. Puix que quan entràvem al sòrdid casinet la «Pasionaria» em va agafar de bracet i tres o quatre repòrters gràfics van creure que fèiem una imatge digna de la posteritat i ens van enlluernar amb un flash darrere l'altre.

Era un d'aquells centres que jo ja em sabia de memòria i en els quals l'enyorament s'ha transformat en truculència. N'he vist molts i a tot arreu són idèntics, amb una tristesa camuflada, amagada darrere fotografies o diaris murals. Allí, a la casa espanyola de Moscou, hi havia la indefugible càrrega doctrinal, traduïda en pancartes de color vermell amb lletres blanques, clavades amunt de les parets a frec del sostre, que manifestaven amb crits colpidors la solidaritat amb el poble xilè, i ja flairaves que Pinochet —que feia un mes i mig que havia acabat amb Allende— devia anar molt atrafegat i no semblava probable que es deixés caure per Moscou per llegir aquelles inscripcions que l'afectaven tan directament. També es veia que Franco mai no ullaria el punyent diari mural.

De cara a la convivència havien disposat que compartiríem les taules vells residents espanyols i els nouvinguts del Congrés. A mi em va tocar un ancià matrimoni asturià, que havien fet de locutors en les emissions de Ràdio Moscou en espanyol, alguns anys endarrera, i que, malgrat els set lustres llargs que feia que eren a l'URSS, encara no sabien parlar «este coño de jerigonza que por aquí emplean». Freturaven notícies sobretot d'Astúries, i jo no els en podia servir cap. Allò era mortal i vaig pensar que potser si fèiem un tuti, o un mus, ens deseixiríem millor. No va caldre cap actitud heroica, puix que es va afegir a la nostra taula un excel·lent amic meu, un jove violinista fill d'espanyols exiliats a Mèxic, en Francisco Comesaña, que aleshores tocava en una simfònica moscovita. No ens havíem vist des de feia uns deu anys, en un concert que ell havia donat a l'ex-convent de Churubusco, al Districte Federal, acte en el qual, com habitualment solia fer, s'havia captingut en subjugador dominador del seu instrument, que li feia de vehicle d'una profunda expressivitat. Sort vaig tenir d'en Comesaña! Vam poder arraconar una mica els vells representants de «La Hora de España en Moscú» —ben entès que sense violar la frontera de la cortesia— i vam poder escoltar els inveterats discursos que pertocaven en un esdeveniment com aquell, «l'encontre de membres d'una mateixa família separats per la crueltat dels esdeveniments».

La clausura del Congrés se celebrava a la gran sala del Kremlin que tots hem vist mil cops en fotografies i en reportatges cinematogràfics i televisius. Jo mai en la meua vida no he estat en cap altre local tancat tan impressionant, ni tan sols l'espectacular òpera de Sidney, que enlluerna més per fora que no pas per dintre (i que consti que l'interior és sensacional). Però allò del Kremlin és tota una altra cosa, sense parió.

Passejàvem per l'enorme vestíbul en Ricard Salvat, en Josep Montserrat i jo i vam veure enllà, tot sol repenjat en una columna, l'Enrique Líster. Hauríeu dit que la seva figura imponent semblava com encongida; potser no era ben bé això, però produïa una impressió indefinible, probablement de solitud. Vaig dir als meus companys:

—Mireu: en Líster.

—Anem-lo a saludar? —va proposar en Salvat.

—M'agradaria —va fer en Montserrat—. Però ens guanyem l'excomunió!

—És el darrer dia del Congrés! Que es facin fotre!

—P«or el tiempo que me queda de estar en el convento, ¡me cago dentro!»

Hi vam anar i la nostra manifestació de solidaritat el va colpir profundament, fins a fer-li brollar llàgrimes. En la seva abraçada em va humitejar el muscle esquerre. I havia passat el mateix amb en Montserrat i en Salvat.

Aquella mola cepada i voluminosa plorava com un nen!

Índex

Novament la Rosa Suau	2
Pàgina d'adolescència	7
L'absurd encàrrec	8
Més sobre Moscou, 1973	15